

Антонио Грамши

ЗАТВОРНИЧЕСКИ ТЕТРАДКИ, ТЕТРАДКА 12

Обучението на интелектуалеца

Дали интелектуалците са отделна и независима социална група, или всяка социална група е със собствена специализирана категория интелектуалци? Проблемът е сложен, имайки предвид различните форми, които е приемал реалният исторически процес на обучение на различни категории интелектуалци.

Най-важните от тези форми са две: 1. Всяка социална група, раждаща се върху оригиналния терен на някоя съществена функция в света на икономическото производство, създава заедно с него, органично, един или повече слоеве интелектуалци, които му придават хомогенност и осъзнаване на собствената си функция, а не само в икономическата, но и в политическата и социалната област: Шефът на капиталистическото предприятие създава заедно с това техника в индустрията, ученият в политическата икономия, организаторът на една нова култура, на един нов закон, и т.н. Трябва да се отбележи, че предприемачът представлява едно по-висше социално образувание, което вече се е характеризирало с определен капацитет на ръководство и на техника (т.е. интелектуален капацитет): той трябва да притежава някои технически умения, извън точно определената сфера на своята дейност и инициатива, най-малко в другите области, най-близки до икономическото производство (той трябва да бъде организатор на маси от хората; той трябва да организира "доверието" на инвеститорите в неговото предприятие, на купувачите в неговите стоки и т.н.)

[...]

2. Но всяка съществена социална група, в момента когато тя излиза на повърхността на историята, идвайки от предишната икономическа структура, на която изразява един от нейните развития, намира най-малкото в историята, както тя се е развивала дотогава, категории от интелектуалци, които са съществували преди нея и които, освен това, се проявяват като представители на една историческа приемственост, която не е била нарушена дори от най-сложните и радикални социални и политически форми.

Най-типичната от тези интелектуални категории са духовниците, които монополизират за дълго време (през една историческа фаза, която е добре характеризирани частично от този монопол) някои важни услуги: религиозната идеология, т.е. философията и науката на времето, заедно с училището, образованието, морала, справедливостта, милосърдието, помощта и др. Категорията на духовниците може да се счита за интелектуална категория органично свързана с поземлената аристокрация: юридически тя е приравнена с аристокрацията, с която споделя упражняването на феодалната собственост върху земята и използване на държавните привилегии, свързани със собствеността. Но този монопол върху надстройката от страна на църквата не е било упражняван без борба и без ограничения, ето защо виждаме да се появяват в различни форми (да се потърсят и проучат конкретно) други категории, фаворизирани и развиващи се от засилването на централната власт на монарха, до абсолютизма. По този начин постепенно се оформя аристокрацията по

заслуги, с нейните специални привилегии, слой на администратори и др., учени, теоретици, философи които не са църковни и др.

Тъй като тези различни категории на традиционни интелектуалци имат, в един „корпоративен дух”, чувството за непрекъсната историческа приемственост и за тяхната квалификация, те самите се определят като автономни и независими от господстващата социална група. Тази самопозиция не е без трайни последици в идеологическата и политическата област: всяка идеалистическа философия може лесно да се отнася към тази позиция, заета от социалния комплекс а интелектуалците и можем да определим израза на тази социална утопия, която прави така, че интелектуалците се смятат за „независими”, автономни, надарени са с характеристики, които са им присъщи др.

[...]

Какви са максималните граници за приемането на термина „интелектуалец”? Можем ли да намерим един единствен критерий за характеризиране и всички интелектуални дейности, различни и разнородни, и в същото време да ги разграничаваме, и по съществен начин, от другите социални групи? Най-разпространената методологическа грешка изглежда е са търсим този критерий за разграничение в това, което е присъщо за интелектуална дейност, а не в цялата система от отношения, в които тези дейности (и следователно групи, които ги изпълняват в себе си) се вписват в рамките на общ комплекс от социални отношения.

[...]

Следователно може да се каже, че всички хора са интелектуалци, но не всички хора изпълняват в обществото функциите на интелектуалци.

Когато отличаваме интелектуалци и не-интелектуалци, всъщност се отнасяме към непосредствената социална функция на професионалната категория на интелектуалците е да се каже, т.е. ние вземаме предвид насоката, в която се упражнява най-силно специфичната професионална дейност: в интелектуалното производство или в мускулното и нервното усилие. Това означава, че ако някой може да говори за интелектуалци, никой не може да говори за не-интелектуалци, защото не-интелектуалци не съществуват. Но самото отношение между усилието за интелектуално-мозъчно производство и нервно-мускулното усилие не винаги е равно, така че има различни степени на специфична интелектуална дейност. Не съществува човешка дейност, от която може да се изключи всякакво интелектуално участие, не могат да бъдат отделени *homo faber* от *homo sapiens*. Всеки човек, в крайна сметка, извън рамките на своята професия, упражнява някаква интелектуална дейност, той е „философ”, художник, човек с вкус, той участва в някакво разбиране на света, той има съзнателна линия на морално поведение, така помага за поддържането или промяната на някакво разбиране за света, т.е да се пораждат нови начини на мислене.

Проблемът за създаване на нов слой от интелектуалци е да се развие критично интелектуалната дейност, която съществува във всеки от нас до известна степен на развитие, като се промени отношението ѝ с мускулно-нервното усилие, за да постигне ново равновесие и постигайки това, че самото

мускулно-нервно усилие, като елемент от обща практическа дейност, която постоянно обновява физическия и социалния свят, се превърне в основа за ново и цялостно разбиране за света. Традиционният тип, типът на интелектуалеца се представлява от писателя, философа, художника. Както и от журналистите, които виждат себе си като писатели, философи, хора на изкуството, също така смятат, че са „истински” интелектуалци. В съвременния свят, техническото образование, тясно свързана с индустриалния труд, дори и най-примитивното и най-обезцененото, следва да формира основата на нов тип интелектуалец.

[...]

По този начин се формират исторически определени категории, специализирани в упражняването на интелектуалната функция, те се образуват във връзка с всички социални групи, но най-вече с най-важните социални групи и стават обект на по-широко и по-комплексно развитие в тясна връзка с господстващата социална група. Един от най-важните характеристики на всяка група, която се стреми да постигне властта, е борбата, която тя води, за да асимилира и завладее „идеологически” традиционните интелектуалци, асимилация и завоевание, които са толкова по-бързи и ефективни, колкото тази конкретна група развива повече, в същото време, собствените си органични интелектуалци.

Огромното развитие на училищната дейност и организация (в широкия смисъл) в обществата, изникнали от средновековния свят, показва колко е важни са в съвременния свят, интелектуалните категории и функции: като същевременно сме се опитали да задълбочим и разширим „интелектуалността” на всеки човек, ние също сме се опитали да увеличим специализациите и да ги рафинираме. Това е видно в учебните заведения от различни степени, дори в онези, насочени към насърчаване на т. нар. „висока култура” във всички области на науката и техниката.

Училището е инструмент, използван за обучение на интелектуалци на различни степени. Сложността на интелектуална функция в различните държави може да измери обективно по количеството на специалните училища, които притежават, и по тяхната йерархизация: колкото по-голяма е училищната „зона”, колкото повече са „вертикалните” „степени” в училището, толкова по-сложна са културната общност, цивилизацията на различните държави. Човек може да намери база за сравнение в областта на техниката и технологиите: индустриализацията на страната се измерва с нейното оборудване в областта на производството на машини, които се използват за изграждане на други машини, както и в производството на инструменти за създаване на все по-точни инструменти за изграждането на тези машини и т.н. Страната, която е най-добре подготвена за изработването на инструменти за лабораториите на учените, както и на инструменти за тестване на тези инструменти, може да се разглежда като притежаваща най-сложна организация в технико-индустриалната област, като най-цивилизована и т.н. Същото е и при подготовката на интелектуалците и в училищата, посветени на тази подготовка; можем да разбираме училищата като институти за висока култура. Дори и в тази област не можем да изолираме количеството от качеството. На една най-рафинирана технико-културна специализация не може да не съответства едно най-широко възможно разпространение на началното образование и една най-голяма грижа за отваряне на междинните степени за най-голям брой хора. Разбира се, тази необходимост

да се създаде възможно най-широка основа за подбор и обучение на високи интелектуални квалификации – а именно да се даде на висшата култура и технологиите една демократична структура – не е лишена от недостатъци: тя създава възможност за широка криза на безработицата в средните интелектуални слоеве, както се случва в действителност във всички модерни общества.

Трябва да се отбележи, че в действителност, формирането на интелектуални слоеве не се случва на един абстрактен демократичен терен, а в много традиционни конкретни исторически процеси. Формирани са социални слоеве, които традиционно „произвеждат” интелектуалци и именно тези слоеве, които обикновено са се специализирали в „спестяването”, тоест, малката и средна земеделска буржоазия и някои части от дребната и средната буржоазията на градовете.

[...]

Връзката между интелектуалци и в света на производството не е непосредствено, както това става за основаните социални групи, но то е „опосредено”, в различна степен от цялата социална тъкан, от комплекса надстройки, на които точно интелектуалците са „длъжностните лица”. Бихме могли да измерим „ограническия” характер на интелектуалците от различни слоеве, тяхната повече или по-малка връзка с една основна социална група, като установява една стълбица от функции и надстройки от долу нагоре (на основата на структурната база). Можем, за момента, да установим две големи „равнища” в надстройката, онова, което можем да наречем равнището на „гражданското общество”, а именно всички организации, обикновено наричани „частни”, и равнището на „политическото общество” или на държавата; те съответстват на функцията на „хегемонията”, която доминиращата група упражнява върху цялото общество, и на функцията на „прякото господство” или на властването, изразена в държавата и „юридическото” правителство. Това са именно функциите на организация и на свързване. Интелектуалците са „посредниците” на доминиращата група за осъществяването на второстепенните функции на социалната хегемония и на политическото управление, а именно: 1. на „спонтанното” съгласие, дадено от големи маси от населението по отношение на насоката, дадена на социалния живот от господстващата основна група, съгласие, което възниква „исторически” от престижа, придобит от доминиращата група (и от доверието, което той вдъхва), от нейната фактическа функция в света на производството; 2. на апарата за държавната принуда, която осигурява „законно” дисциплината на групите, които отказват своето „съгласие”, както активно, така и пасивно; но този апарат е за цялото общество в очакване на моменти на криза във властването и в ръководството, когато спонтанното съгласие започва да липсва.

[1930-1932]

6. Държавата

Революцията, донесена от буржоазната класа в разбирането на правото и, съответно, на функционирането на държавата, се състои преди всичко в желанието за конформизма (оттук и етичския характер на правото и на

държавата). Управляващите класи преди революцията, по същество са консервативни, тъй като те не бяха склонни да развият органичен достъп на другите класи до себе си, т.е. да разширяват „технически” и идеологически своята класова сфера: концепцията за затворената каста. Буржоазната класа прави от себе си един организъм в постоянно движение, който може да абсорбира цялото общество, като го приспособи към своето културно и икономическо равнище: цялата функция на държавата трансформира: държавата се превръща в „възпитател” и т.н.

Как може да се спре това, как може да се върнем към концепцията на държавата, като чиста сила и т.н. Буржоазната класа е „наситена”: тя не само не се разширява, но се разпада; не само че не е асимилира нови елементи, но отхвърля част от себе си (или най-малкото отхвърленото е значително по-голямо от асимилираното). Най-сетне, една класа, която може да утвърди себе си като способна да асимилира цялото общество, и която същевременно е способна да изрази този процес, докарва до съвършенство тази концепция на държавата и правото до точка, в която си представяме края на държавата и правото, след като за изчерпали ролята си и са били погълнати от гражданското общество.

[1931-1932]

Ето един въпрос, който трябва да се проучи: концепцията за държавата – полиция – нощен пазач (като оставим настрана спорната квалификация: полиция, нощен пазач и т.н.), не е ли всъщност единствената концепция за държавата, която преодолява екстремните фази „икономическо-корпоративно”?

Ние сме все още в областта на приравняването между държавата и управлението, приравняване, което е именно представа за корпоративно-икономическата форма, т.е. за смесването между гражданско и политическо общество, защото трябва да отбележим, че в общата концепция за държавата влизат елементи, които трябва да се отнесем към идеята за гражданското общество (в смисъл, както можем да кажем, държавата = политическо общество + гражданското общество, а именно хегемония бронирана с принуда). За учението на държава, което смята последната за осъдена да отмре и да се разтвори в едно „регулирано общество”, това е основен въпрос. Човек може да си представи елементът държава-принуда като постепенно изчезващ, доколкото се утвърждават все повече по-важните елементи на „регулираното” общество (било то етическа държава или гражданско общество).

Изразите „етическа държава” или „гражданско общество” идват да покажат, че този „образ” на държавата без държава е била в съзнанието на най-големите учени на политика и законодателство, доколкото те са останали на полето на чистата наука (чиста утопия, доколкото е основана на факта, че ние разбираме всички хора като наистина равни, а поради това еднакво разумни и морални, което означава именно склонни да приемат закона доброволно, свободно и не по принуда, не като наложен от друга класа или като нещо външно на съзнанието).

[1930-1932]